

Nizaməddin SƏMSİZADƏ

Əməkdar elm xadimi, professor

Müasir ədəbi prosesin fəal üzvlərindən biri yazıçı-dramaturq və publisist Hüseynbala Miroslomovdur. O, ədəbiyyata 1961-ci ildə "Ləninci" qəzetində çap olunmuş (7 noyabr sayında) "Bir tiko çörək" hekayəsi ilə gəlib. Onda Hüseynbalanın 14 yaşına var idi. "Tənha drama uçuşu" adlı ilk kitabı çox gec - 25 ildən sonra, 1986-cı ildə nəşr olundu. Mən onun Yazıçılar Birliyinə üzv qəbul olunmasına zəmanət verdim (2001). "Qayada çıxmaq" (2002) adlı hekayələr kitabı haqqında söhbəti bir məqalə yazıb, onun bir yazıçı kimi istedadı, fərdi yaradıcılıq yolumdan bəhs etdim.

Hüseynbala Miroslomov XXI əsrin ilk onilliklərində möhtəşəm bir yaradıcılıq yolu keçib. Onun bu dövrdə "Qayada çıxmaq", "Xəcalət", "Gəlinlik paltar", "Hoyat eşqi", "Güllələnmiş heykəllərin fəryadı", "Bir gecənin səhri", "Coza", "Yanan qar", "Qumru yumurtaları" kimi hekayə, povest və romanları çap olundu.

Hüseynbala Miroslomov ulu öndər Heydər Əliyev haqqında ondan artıq kitab, JZL seriyasından konseptual monoqrafiya, məhərrəm Prezidentimiz, müəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev, oftmoloq alim, akademik Zərifə Əliyeva barəsində həmin görkəmli adamların həyatı seriyasından sanballı kitablar yazıb. Bununla demək istəyirəm ki, Hüseynbala Miroslomov yüksək dövlətçilik duyğusuna, vətənpərvərlik hissinə malik vətəndaş yazıçdır.

Onun "Xəcalət" və "Coza" povestlərini mən bu janrın ən yaxşı nümunələri kimi "Ədəbiyyat nəzəriyyəsi" (2012) adlı dərsliyinə daxil etmişəm. Yaradıcılığın möziyələri haqqında 2010-cu ildə "Yazıçı ömrünə uvertürə" (184 səh.) adlı monoqrafiya yazmışam. Qarabağ mövzusunda yazılmış ən yaxşı əsər kimi "Xəcalət" povestinə "Yad-daş" milli mükafatı vermişəm.

Qarabağ faciəsi, Qarabağın tarixi və taleyi Hüseynbala Miroslomovun əsas mövzusu, ədəbi problemdir. "Xəcalət", "Güllələnmiş heykəllərin fəryadı" povestləri, "Yanan qar" romanı Qarabağ mövzusunda yazılmış ən yaxşı əsərlərdir. Vaxtilə mən bu əsərləri təhlil edib bədii-fəlsəfi, sosial-tarixi dəyəri nə verməyə çalışmışam.

Hüseynbala Miroslomov XXI əsrin ikinci onilliyində də olduqca məhsuldar, mən deyirdim ki, fədakarcasına işləyib, "İki şah, iki Sultan" trilogiyasını yazıb. Birinci kitab "Süqut", ikinci kitab "Bənövşəyi əncir" və üçüncü kitab "Çaldıran yolu" adlanır. Bu üç kitabın - trilogiyanın ümumi həcmi 1152 səhifədir. Elo bu fakt özlüyündə möhtəşəm yazıçı eməyindən, istedadından xəbər verir. Bu əsərlər həm də mürəkkəb tarixi dövrün - Azərbaycan - Türkiyə münasibətlərinin hələ çox problemləri öz həllini tapmamış zıqzaqlar, fəqət şəffaf bir dövrün olaylarını ədəbi-

tarixi, bədii-fəlsəfi yöndən araşdırıb təhlil edən romanlardır. Onlar həm də müasir Azərbaycan romanının bədii-fəlsəfi gücünü öks etdirir.

Hüseynbala Miroslomov yenidən doğma mövzusunə - Qarabağın taleyi məsələsinə qayıdıb, publisistik proza formatında "Şərəfsizlik tarixi", yaxud Vernadski prospektində (Bakı. "Nurlar" 2021. 280 səh.) kitabını və "Medalyon" povestini ("Ədəbiyyat qəzeti" 3 iyul 2021) çap etdirib. Kitab 44 ilə bərabər 44 gün davam edən zəif tarixi kontekstində erməni faşizminin terrorçu, şovinist mahiyyətinin obyektiv tarixiliklə, vətəndaş-yazıçı mövqeyindən açıq göstərən kəskin publisistikadır. Hüseynbala Miroslomovun "Şərəfsizlik tarixi", yaxud "Vernadski prospektində" kitabı "Azərbaycan 500 ildə gərmədiyi qələbələr 44 gündə şahid oldu" cümləsi ilə, "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı, İkinci Qarabağ müharibəsi zəfərinin müəllifi İlham Heydər oğlu Əliyevə ithaf edirəm" sözləri ilə başlayır.

Kitabın Xalq yazıçısı Anar "Qəddarlıq salnaməsi ilə bağlı düşüncələr" adlı ön söz yazıb, erməni terrorunun, Zorl Balayanların, Aqabekyanların, Kaputikyanların - şovinist erməni "ziyalılığının" əsl mahiyyətini açıq. "Hüseynbala Miroslomovun əsəri Türkiyə türkcösünə, rus və ingilislərdən, bəlkə də ilk növbədə erməni dilinə çevrilib geniş yayılmışdır" sözləri ilə tamamlanır.

Hüseynbala Miroslomov lap yeninə çap olunmuş "Medalyon" povestində sadə və aydın bir süjet quraraq, erməni xislətinin əsl mahiyyətini - medalyonun görünən üzünü yox, tərs üzünü açıq.

Rus İvan Panteleyevlə erməni Xaçatur Qriqoryan Azərbaycanda - Bakıda bir həyətə də doğulub, uşaqlıqları bir yerdə keçib, bir məktəbdə, hətta bir sinifdə oxuyub, on il bir skamyada oturublar. Onlar təkcə qonşu yox, həm də qibta olunacaq səviyyədə dost olublar. Təhsil almaq üçün Moskvaya, hərbi akademiyaya bir qatırla gedib, birlikdə ali hərbi məktəbdə daxil olub, beş il bir otaqda qalıblar, birlikdə dərslərə hazırlaşmış, bir yerdə duz-çörək yeyiblər. Lakin onları hərbi akademiyanı bitirdikdən sonra vəziyyət dəyişir, azərbaycanlılar öz ata-baba torpaqlarından zorla qovulur, aliyan insanlar erməni qöhdarlığına tuş gəlir. "Donizdon doniza böyük Ermənistan" xülyəsi ilə yaşayan erməni şovinistləri və revansistləri azərbaycanlıları əmansız bir qəddarlıqla öldürürlər. İvan baş verənlərin qarşısında çaşıb qalır, dostu Xaçaturu sual edir:

- Bura bax, Vanya, sən necə bilirsen, biz milli hissirləri üstün tutmalıyıq, yoxsa dövlət mənəfiyyəni münasibəti?

- Xaçta, sən nə danışsən, sən ki, akademiyanı əla bitirmişən. Biz siyasetə qarşılıq. Milli məsələləri bizlik deyil. Biz dövlətin əsgəriyik.

- Əziz dostum, yaxşı olar ki, milli mənəfi ilə dövlət mənəfiyini bir-birindən ayırmayasan. Əgər birini seçməq qarşımızda durursa, onda biz mütləq milli mənəfi yolu ilə gətməliyik.

- Əzizim Xaçta, sən unutmə ki, dövlət cəmiyyətin dayağıdır. Dövlət olmasə nə xalq, nə millət... bütün ələm bir-birinə qarşar.

- Sənə nə dekilə var, sən ki, rəssən, azərbaycanlı deyilsən axı!

Beləliklə, dostların yolları ayrılır. İvan Bakıya, Xaçatur Yerevana gedir. Bakıya, evlərinə gələn İvan daha bir erməni xisləti ilə rastlaşır. İvan anasından soruşur:

- Bos Havanes əmi ilə Nairi xalə nə edir-lər? Gözümə deymədlər.

Lüdmila deyir: - Daha Havanes və Nairi deyilərlər. Həri Hafiz, biri də Nailə olub. Beləliklə də Hüseynbala Miroslomov acı bir Azərbaycan reallığını qələmə alıb...

Medalyonun tərs üzünü

"Əsl Azərbaycan vətəndaşı kimi baş leytenant İvan Panteleyev könüllü olaraq, cəbhəyə, gərgin vəziyyətdə olan nöqtəyə gedir, qızğın döyüş zamanı iki gənc zabit - İvan və Xaçatur iki düşmən kimi üz-üzə gəlir. İvan əvvəlki səmimiyyətlə Xaçaturu səsliyə:

- Xaçta, bu sonson?

İki komandirin ayaq üstə üz-üzə dayanması hər iki tərəfin əsgərlərinə də toəcəbünə səbəb olmuşdu. Bayağıdan yağış kimi yağan güllələr indi arə verməmişdi. Nəso qeyri-adi bir sükut topını bürünmüşdü... Axır ki, Xaçatur hündürdən söyüş söydü və söyüşünü bitirən kimi yan tərəfə tüpürüb avtomatını qaldırdı. Həç biricə an də keçmədi ki, avtomatdan ucan güllələr İvanın bədənini dəşik-dəşik etdi".

Bax, budur erməni xisləti, erməni faşizminin mahiyyəti, namərdlik, duz-çörəyə xəyanət erməni adlanan toplumun iç tərəfi medalyonun tərs üzüdür.

Yazıçının bədii-montajı yolla gəldiyi nəticə belədir: Ermənion dost olmasə, erməni qöhdərləri dəzlərinin üstündə olan, ocaib bir toplumdur, bu toplım etibarəsiz, xəyanətə, satqın, əqləşiz və monoviyatlıdır. Ermənilər təkcə biz türklərin - ümmətin azərbaycanlıların yox, bütün boşəriyyətin düşmənidir. Bütün millətlər çörək, meyvə, ot, balıq, və s. orzaq yeyir, ermənilər torpaq yeyir, özü də özgə torpaqlarıdır.

Tarixdə Ermənistan adı dövlət yoxdur, ona gərdə də ermənilər "Ermənistan tarixi" yazmırlar, "Erməni xalqının tarixi" yazırlar. Sən iki yüz ildə - "Kürəkçay", "Gülüstən" və "Türkmənçay" işğal aktlarından sonra qədim Azərbaycan ərazilərini - Zəngəzur, Göycəni, Vedibasarı, İrovan xanlığı mən çap Rusiyası, XX əsrdə isə bolşevik - daşnak hakimiyyəti ermənilər üçün yamaqlanmış bir dövlət yaratdı...

1905, 1918, 1947-53, 1988 - bunlar azərbaycanlıların indi Ermənistan adlanan atə-baba torpaqlarından deportasiya olunduğu, ermənilərin qırğınlər törətdiyi tarixlərdir: "Tarix utanmazına yaradılmışdır!" (Səməd Vurğun).

Hüseynbala Miroslomovun povesti müasir Azərbaycan gəncliyinə - gələcəyə ünvanlanmış bir əsərdir. O, tarixdən, baş verənlərdən ibrət götürməyə səsliyəir. 1905, 1918-ci illərin əmansız erməni qırğınlərindən xəbərdir olan bəzi kommunistlər sovet ideologiyasının basqısı altında "Qardaş olub İlaystan, Azərbaycan" yazaraq milləti qışdırmışlar. Hüseynbala Miroslomov vətəndaş qeyrətini göstərərək, tarixdən, lap elə bu günün olaylarından ibrət almağa çağırır: Azərbaycan torpağına erməni ayağı döyməməlidir. Beynəlmillət, sülhməramlı havasına oynağıq bəsdir, haqiqəti görmək çətindir, lakin görmək lazımdır.

Bu gün tarixi zəif çəldiyimiz zamanımız bədii ədəbiyyat xalqa doğru yol göstərməlidir. Yazıçı və sənialər doğru yoldan çəşməməlidir, yazıçı irləni gərməyi, ictimai fikri bu yola yönəltməlidir. Hüseynbala Miroslomovun əsərləri gələcəyə doğru yolumu gərməyə imkan verən ayıq ideologiya - azərbaycanlılıq və türkcülük zəmində yazılıb. Povestdə düşündürücü bir cümlə var: "Omlarə qaribə gəlirdi ki, rusların ermənilərə köməc ediyi bir zamanda bu əslən rus olan cavən zabit Moskvədəki rahat xidmət yerini buraxıb döyüş üçün - Azərbaycanı müdafiə üçün Qarabağa getmişdi". Əslində, bu, müəllifin arzusu idi, çörək itirməyən, doğulub-yaşadığı yeri vətən bilən, haqq-ədalət uğrunda mübarizə aparən vicdanlı ziyalıları hər bir millətdə var və onlar böyük çıxıramə layiqdirlər. Azərbaycan yazıçısı Hüseynbala Miroslomov belə bir obraz tapı və onu öz estetik ideali baxımından işləyir.